

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

Бабенко І. В.

здобувач другого рівня вищої освіти (ступеня магістр),
вчитель-методист початкових класів, Гімназія № 19,
м. Одеса, Україна

Стаття присвячена визначенню теоретичних засад духовно-інтелектуального виховання і навчання. З'ясовано, що духовна культура створює особливий світ цінностей, які формують і задовольняють наші інтелектуальні та емоційні потреби. Розкрито основні критерії та три рівні сформованості духовних цінностей здобувачів освіти.

Ключові слова: духовні потреби, інтелектуальні цінності, здобувачі освіти, навчання і виховання, сучасна освіта.

The article is devoted to the definition of the theoretical foundations of spiritual and intellectual education and training. It has been found that spiritual culture creates a special world of values that shape and satisfy our intellectual and emotional needs. The main criteria and three levels of formation of spiritual values of education seekers are revealed.

Keywords: spiritual needs, intellectual values, education seekers, education and upbringing, modern education.

Актуальність проблеми. Фундаментальні зміни, що відбулися і відбуваються в сучасному українському суспільстві, актуалізували питання духовності і, відповідно, питання інтелектуального розвитку, морального удосконалення та духовних цінностей, невіддільних від віри. Сучасна освіта, працюючи насамперед на майбутнє країни, покликана забезпечити національну ідентичність, а відтак і місію світоглядного спрямування школи в лоно культури, моралі та духовності. в цьому контексті цінності є детермінантами, які не лише інтегрують суспільство, але й впливають на виклики глобалізації, що стоять перед людством.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблеми духовно-інтелектуального виховання та навчання досліджувалися багатьма вченими, провідними мислителями, філософами, педагогами, психологами, митцями, політиками та діячами в області релігії — Сократом, Демокритом, Платоном, Аристотелем, П. Флоренським, А. Чижевським та багатьма ін.

На думку І. Беха, духовно-моральне виховання — це використання особистісно-орієнтованого підходу, який успішно реалізується на основі відносин «вчитель-учень» [1, с. 7]. Духовно-моральне виховання — це

завжди активний та інтерактивний процес, основи якого закладаються в дитинстві [2].

Провідні педагоги пов'язують духовність і моральність з «вихованням розуму» (наприклад, Г. Сковорода, П. Юркевич, С. Русова, В. Сухомлинський). Сьогодні стає фактом, що порушення або відсутність культури поведінки та моральних норм негативно впливає на морально-емоційний стан суспільства, на його психічне та фізичне здоров'я [3, с. 5]. Відтак організувати життя молодих поколінь без впливу та взаємодії з ними буде складно. Це закладає основи, на яких будується діяльність, спілкування, стосунки та поведінка [4, с. 17–21].

Мета статті — визначити основні засади духовно-інтелектуального виховання і навчання.

Людина прагне до духовного та особистісного зростання протягом усього свого життя. Духовний розвиток визначається пізнанням людиною духовного світу, тобто освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі та елементів, які складають духовну культуру людства. Духовний розвиток визначає подальше зростання людини, підтримує розумовий і фізичний розвиток та визначає мету життя.

Духовна культура — це цілісна культура, яка включає в себе також науку і релігію. Цю ідею підтримують митці та філософи, які вважають, що мистецтво та філософія мають особливу та унікальну роль, і частково заперечують внесення науки (наприклад, техніки) у культуру. Елементами духовної культури є традиції, норми, цінності, знання, інформація та смисли.

Поняття психокультури охоплює всі сфери духовного розвитку і відображає соціально-політичні процеси, що відбуваються в суспільстві. Стародавні греки сформулювали три класичні елементи духовної культури людини: істина, добро і краса. Іншими словами, вони визначили три найважливіші абсолютні цінності людської духовності: теїзм, етику та естетику, що є продуктом розумової діяльності людини і включає в себе поняття, ідеї, переконання, емоції та переживання, як правило, в ідеальній формі. Духовна культура створює унікальний світ цінностей, які формують і задовольняють наші інтелектуальні та емоційні потреби. Духовна культура є продуктом суспільного розвитку, головною метою якого є розвиток свідомості.

Освіта трансформує та орієнтує суспільне життя, захищає все, що є цінним для людей. Вона визначає стратегії та реальні умови розвитку суспільства, перетворює сьогодинішнє суспільство на суспільство завтрашнього дня, формує у громадян новий спосіб мислення та нове бачення сенсу життя. Вона дає знання про навколишній світ і сприяє формуванню

прогресивного погляду на життя. Це має вирішальне значення для розвитку країни. Без освіти ніхто не може відкривати нові ідеї, тому що без ідей немає творчості і немає національного розвитку.

Освіта — це фундаментальний елемент, який відіграє важливу роль у сучасному індустріальному світі. Люди потребують хорошої освіти, щоб вижити в конкурентному світі.

Наука, як важлива соціальна сфера людської діяльності, є невід'ємною частиною інтелектуальної культури суспільства, і її роль полягає у створенні та використанні теоретично структурованих об'єктивних знань про дійсність. Наука є найважливішим елементом технологічного, соціального і культурного прогресу та змін у дійсності, а також загального розвитку людського потенціалу і здібностей. Розвиток науки сприяв формуванню прогресивного світогляду та матеріалістичного способу мислення. Наука — це спосіб виявлення і розуміння справжньої істини. Тому вона принципово протистоїть релігії, чаклунству і ворожінню. Боротьба з цим проявилася з появою позитивістського розуміння науки. з одного боку, наука абсолютизує «істинне» знання і протистоїть культурним людським цінностям. з іншого боку, це позиція, яка несправедливо заперечує роль наукового знання.

Мистецтво дозволяє людям виражати свої таланти, емоції, почуття і душу та показувати їх світові. Глядачі дивляться на твори мистецтва не тільки з цікавості, але й заради естетичного задоволення та позитивних емоцій. Мистецтво існує для того, щоб зворушувати, засмучувати, надихати і давати корисні підказки на життєвому шляху. Мистецтво виховує моральність людей, спрямовує їх на правильний життєвий шлях, розвиває духовні, естетичні та моральні почуття.

Релігія відіграє важливу роль у суспільстві. Вона сприяє добробуту та єдності людства, мобілізує всі людські бажання (дії, любов, думки), спрямовує політику, мистецтво та філософію. Релігійна свідомість має два взаємопов'язані, але водночас відносно самостійні рівні: релігійну психологію та ідеологію. Релігійна психологія — це сукупність уявлень, почуттів, звичок і практик, пов'язаних з певною системою релігійного мислення, притаманних групі віруючих. Ідеологія — це більш-менш цілісна система поглядів, яку розробляють і поширюють релігійні організації, професійні богослови та релігійні лідери. Історично психологія та ідеологія релігії перебувають у процесі розвитку.

Мораль — це форма суспільної та особистої свідомості, система думок, ідей, норм та оцінок, яка регулює поведінку людини. Вона відображає певний рівень розвитку людини, її духовну зрілість і характер її стосунків з іншими людьми та світом. Вона також базується на віруван-

нях, традиціях, звичаях і громадській думці. Вона охоплює всі сфери суспільного життя. Деякі з них регулюються державою (наприклад, політика, промисловість, соціальні кола, сім'я), інші не регулюються державою або громадською владою (наприклад, дружба, любов, приязнь, повсякденне життя).

Метою етики є з'ясування основ моралі, її природи, місця і значення в розвитку людини і суспільства. Етика як наука розвинулася у сфері філософії і називається практичною або моральною філософією.

Загалом можна виокремити такі моральні цінності:

- базові людські цінності — цінність життя, свідомості, дії, страждання, влади, свободи волі, сили, передбаченості, сенсу життя та всі інші більш-менш взаємопов'язані моральні цінності;
- чесноти — справедливість, мудрість, мужність, самовладання, любов до ближнього, вірність, відданість, доброта, співчуття, вірність і довіра, смиренність і скромність, доброта по відношенню до інших;
- більш конкретні моральні цінності — любов до ближнього, здатність дарувати духовне багатство іншим, особиста цінність, любов до ідеальної цінності інших.

Сучасна освітня ситуація в нашій країні має бути спрямована на вкорінення духовних ідей і цінностей у повсякденне життя, що можливо через механізм інституціоналізації соціокультурних основ духовності та перенесення її функцій у звичні форми повсякденної діяльності.

Наталія Полтавська [5] встановлює такі критерії розвитку духовних цінностей здобувачів освіти:

- мотиваційний — спрямованість на духовний розвиток, ставлення до духовних цінностей, визнання важливості духовних цінностей як детермінант особистої поведінки;
- когнітивний — знання і розуміння духовності та цінностей, знання про природу і структуру суспільних та особистісних духовних цінностей;
- діяльнісно-практичний — здатність керуватися духовними цінностями при оцінюванні власної поведінки та поведінки інших людей, здатність до активної та свідомої участі у творчій діяльності.

Відповідно до розроблених критеріїв дослідники виокремили три рівні сформованості духовних цінностей здобувачів освіти — високий, середній та низький — з відповідним змістовним наповненням.

Висновки. Таким чином, питання духовних цінностей викликає сьогодні великий інтерес. Значною мірою це пов'язано з розпадом системи суспільних цінностей. Духовно-інтелектуальний розвиток особистості є пріоритетом Нової української школи і пов'язаний з формуванням моральних, правових, естетичних та інтелектуальних цінностей учнів.

Ми вважаємо, що за духовно-інтелектуальним вихованням і навчанням — майбутнє освіти в нашій країні. Духовний розвиток людини відображає сутність нашого життя (те, що є для нас дійсно важливим і цінним), його сенс і мету. Він є ніби вершиною людського розвитку, інтегруючи найкращі сторони людини та формуючи її особистість. Цінності є умовою і основою освіти, яка необхідна для формування людини і суспільства, що цінує мораль, етику і загальне благо у професійній діяльності та повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ; Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Яцько І. В. Духовно-моральне виховання учнів. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-duhovno-moralne-vihovannya-uchniv-209484.html> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Сучасні аспекти духовно-морального виховання дітей. *Дитячий садок*. 2012. Ч. 25 (липень). С. 3–6.
4. Кравченко Т., Хромова О. Сімейне виховання та його технології. *Учитель. Студії: родинна педагогіка*. 2000. Вип. 1–3. С. 17–21.
5. Полтавська Н. А. Формування духовних цінностей старшокласників засобами мистецтва. Луганськ, 2009. 22 с.